

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Др ПАВАО АНЂЕЛИЋ: *Хисторијски споменици Коњица и околине I*, Коњиц, 1975, (стр. 324)

Поводом јубиларне прославе 30-годишњице ослобођења Коњица, јавности је презентирана монографија др Паве Анђелића: *Хисторијски споменици Коњица и околине*, која захвата проблематику од праисторије до пропасти средњовјековне босанске државе у другој половини XV стољећа.

Осим научности, ову монографију прожима и апел модерном човјеку да у свом брзом ходу ка будућности не заборави споменике културе, трагове прошлости који су се вијековима успјели одржати, а данас пропадају при промјени начина живота становништва, нове аграрне технике, изградње индустријских објеката, хидро-централа, путева, нових насеља, итд.

У изради ове студије као непосредни сарадници судјеловали су: др Боривоје Човић, виши научни сарадник Земаљског музеја у Сарајеву, текстовима: *Најстарије доба*, *Млађе камено доба и општи поглед на бронзано и жељезно доба*; Вељко Пашквалин, виши кустос Земаљског музеја, текстом о надгробним споменицима и религијским култовима римског доба; проф. Марко Вего, виши научни сарадник текстом и одговарајућим ликовним прилозима о археолошком ископавању средњовјековне цркве у Горњој Бијелој и Томислав Анђелић, кустос Музеја Херцеговине у Мостару, текстом и одговарајућом документацијом о ископавању рушевине средњовјековне палаче на Бокшевцу.

Кориштени су и стручни извјештаји, студије и књиге које се односе на ову проблематику, а дато је и мноштво фотографских прилога, географских карата, планова и цртежа грађевинских објеката.

Књига је скуп, мање или више самосталних чланака и студија, увјетованих приступом који представља каталог историјских споменика, схваћених у најширем смислу као писаних докумената, археолошке грађе и мјесних назива са историјским садржајем. Све ово је снабдјевено краћим или дужим коментаром за поједине групе сродних споменика у циљу покушаја систематизације и уопштавања, као и уклапања у шире културне или политичке оквире.

Разнолико градиво и расположиви фонд споменика увјетовали су и разлику у методологији излагања која стоји негдје у средини између простог каталога, зборника радова и систематизованог историјског прегледа. Што се тиче методологије обраде, она је, с обзиром на карактер највећег дијела споменика, археолошка. С тим у вези је прилагођена и употреба писаних извора и топономастичке грађе. Сваки археолошки локалитет или споменик, осим ужег подручја Умољана и једног дијела Бјелмића, др Павао Анђелић је прегледао на лицу мјеста.

Садржајно, ова књига обухвата праисторију, античко доба и средњи вијек са доста посебних студија и чланак унутар сваког од ова три периода људске историје.

Археолошка истраживања споменика праисторијског доба овог региона нису била ни обимна ни интензивна, осим систематског ископавања неолитског насеља у Лисичићима, једног од најважнијих налазишта овог времена на Сјеверозападном Балкану. Ово насеље је дио хварско-лисичићке културне групе, која је многим особинама повезана с неолитским културама на Апенинском полуострву, а највише са острвима централног Медитерана (Сицилија, Сардинија, Еолски отоци, Малта). Претпоставка је да су и становници Лисичића били медитеранског поријекла и да су се у овај крај доселили средином трећег миленија старе ере, долазећи с југа, уз Неретву.

Најинтересантији проналазак у културном слоју овог насеља је керамика с аспекта основног медија изражавања естетских и умјетничких схватања у неолиту уопште. Она својим орнаменталним системом показује повезаност с Јадраном и медитеранским свијетом, али постоје и индивидуалне црте, нарочито у симболичким и реалистичким представама.

Античко доба је оставило релативно бројне споменике и у околини Коњица, који се по својим основним карактеристикама могу разврстати у неколико скупина: насеља, путеви, споменици религијског култа, гробни споменици, новац, карактеристични споменици касне антике (фортификације, споменици религијског култа, гробни споменици).

Проблематика средњег вијека је приказана од ранофеудалног доба, које чини посебну епоху у друштвеном, политичком и културном погледу, па до пада средњовјековне босанске државе под турску власт. Испитивање је базирано на писаним историјским споменицима, археолошкој и топономастичкој грађи. Писани историјски споменици третирају овај крај од, наводно, негдје у X стољећу до 1585. године.

На основу археолошке грађе презентирани су детаљно: градови и цркве које својим смјештајем дају одличне податке за упознавање управно-политичког уређења, те друштвеног и културног живота у средњем вијеку; стећци, којих је према статистици на подручју коњичке општине регистровано 3018, што је готово највише на територији БиХ и уопште; средњовјековни гробови, судачка столица из Буковице, средњовјековна палача у граду Бокшевицу, рушевине средњовјековне куће у Султићима, а најлазило се и на појединачне примјерке или скупине средњовјековног новца, на примјер дубровачког на више мјеста.

На основу топономастичке грађе издвојено је неколико група које пружају, донекле, заокружену слику одређених историјских односа, активности и појава. Формирале су се теме о етничким групама (Готи, Авари, Власи, Дуљеби, Латини итд.), аграрним односима претфеудалног и феудалног доба (баштина и племенита земља), рударству, мјестима за обављање јавних послова и предхришћанском култу.

Проучена су и нека питања општег значаја из средњовјековног периода овог краја, као на примјер: земљорадња, гдје се истиче виноградарство, за које се средња Босна интересира још од XI стољећа; сточарство, које је једна од битних компоненти аграрне производње и сеоског начина живота, главни извор прихода, као код влашких групација; рударство; јавна свратишта која су и у ово вријеме била уносан посао, а о томе свједочи свратиште (кућа – domus) босанског краља Остоје у Коњицу, свратиште патарена у Коњицу и Брадини, а вјероватно и бројне крчме уз руднике; специјализирана занатска производња, ковачи, зидари, лончари, кириције, пријевозници трговинске робе, кожари, кројачи, а спомињу се и занатлије Дубровчани, који у Коњицу живе и раде; професионални трговци за које постоји претпоставка на основу егзистенције трговишта и вароши, који су били у сталним локалима, или који своју робу превозе од трга до села и од села до села; занимање и социјална структура од кметова до краљева босанских; типови насеља гдје се могу запазити: село, варош и град; трговачки путови од којих је за Коњиц могло би се рећи судбоносан природни, а од римског доба и умјетно грађени пут који је повезивао Приморје и Дубровник са средњом и сјеверном Босном, те једним дијелом Паионије; властелинства, гдје је на основу сачуване номенклатуре феудалних односа завилено у саму њихову структуру; властеоски родови Пурчића, Санковића и Обриновића, чија се активност одвијала у околини Коњица и који су били насљедни члаи-ови државног вијећа средњовјековне Босне, господари феудалних области и непосредни вазали владара; владарска имања од најстарије писане вијести о владарској домени у тзв. босанској Неретви за вријеме бана Твртка 1356. године: *in sigia postra in Neretha*; територијално-политичка организација од њене основе – сеоске општине до феудалне области; околина Коњица у ширим политичким оквирима; босанска црква, која је ту у XV стољећу имала један од најјачих центара; урбанистички развитак Коњица; значење имена Коњиц за које засада нема рационалиог објашњења које би му могло протумачити значење и настанак и проблем неких фалсификата у вези са Коњицом.

Треба нагласити да ова монографија представља велик допринос археолошкој и историјској науци, успјелу везу археологије и писаних извора, ослои једних на друге.

Претпоставка у једној, може наћи потврду у другој бранши. Један дио грађе се објављује први пут, а резултати неких анализа имају шири значај за културну историју читаве Босне и Херцеговине.

Ко год се буде интересирао за богату историју ове регије, која представља изразито чвориште на којему су се додиривала, мијешала, прожимала, оплођавала и сукобљавала различита културна, етничка и политичка кретања са истока и запада, са сјевера и југа, може посегнути за подацима који су овдје темељито дати.

Нилевић Борис

Е. П. НАУМОВ: *Господствующий класс и государственная власть в Сербии XIII – XV в. в.*, Издавательство «Наука», Москва 1975, (стр. 336)

Поред уводне, ово дјело има још три главе, те закључак и библиографију. У првој глави расправља о теми: «Српско друштво у епохи развијеног феудализма». У другој о «Структури феудалног земљишног власништва и феудалне класе у Србији од XIII до XV стољећа», а у трећој о «Развоју српске феудалне државности».

Овим дјелом аутор је настојао да научно објасни и прикаже динамику развоја власничко-друштвених процеса и промјена државно-политичке структуре српске